

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

1 mars 2016

Kära systrar och bröder,

Till det som varje år ger fastan dess karaktär hör det speciella urvalet av läsningar. Vissa böcker i Bibeln återkommer år efter år i kyrkans läsning under den fyrtio dagar långa påskfastan. En av dessa är Hebreerbrevet, där kulten i Israel får kasta ljus över Kristi liv, lidande och död. En annan är profeten Jeremia, ur vars bok vi läser i stort sett dagligen under fastan. Här gäller som alltid när vi slår upp Skriften: vi läser inte främst för att bekanta oss med händelser i den heliga historien. Vi läser Bibeln för att Bibeln ska läsa våra liv. Det är vår verklighet den skildrar. Det är våra liv som vägs på en våg. Det är våra hårda hjärtan som får profeten att gråta. Det är vår förtvivlan som Gud inte kan överge. Det är vår framtid som står på spel.

Jeremia bok slutar med en detaljerad och skakande skildring av en av de största katastroferna i Israels historia: den babyloniska krigsmaskinen förvandlar Jerusalem till en ruinstad. Därefter följer Klagovisorna, som läses under Stilla veckan. I våra gudstjänster i Bjärka-Säby reciteras samtliga fem sånger i Klagovisorna i en klagande ton under middagsbönerna den sista veckan fram till påsk. Samtliga poem i denna bibelbok är djupt präglade av ett enda: *förlusten*. Förlusten av Jerusalem, dess tempel och dess kung var en förlust som slagit sönder folkets tro och fått deras identitet att vackla.

Man kan förhålla sig till förluster på olika sätt. Sorgen är en. Förnekelsen en annan. Dessa två röster skär fortfarande mot varandra efter Jerusalems fall, både bland de deporterade i Babylon och hos den rest som finns kvar i Juda: sorgens röst och förnekelsens röst. Den senare insisterar på att det gäller att "gå vidare".

I Klagovisorna får sorgen sin egen liturgi. Hit har judar genom historien tagit sin tillflykt. Förlusten av Jerusalem på 500-talet f Kr är i det judiska folkets historia den pålrot till vilken alla andra förluster relateras. Därför fortsätter judar att år efter år, på nionde dagen i den judiska månaden Av, sörja den dag när babylonierna raserade templet och lade Jerusalem i aska. Denna förlust går inte ur judarnas minne. För att inte tala om den långa historia av förluster som kulminerat med Shoah, dödandet av sex miljoner judar under Andra världskriget, en förlust som tänjde tron till sina yttersta gränser.

Klagovisorna är på ett både intrikat och fascinerande sätt uppbyggda på det hebreiska alfabetet, något som inte framgår av den svenska översättningen. De fyra första sångerna är så kallade *akrostikon*, poem där den första raden börjar med första bokstaven i alfabetet, och sedan låter begynnelsebokstäverna i varje rad följa i alfabetisk

ordning. Den sista sången är alfabetisk i betydelsen att den innehåller 22 rader, lika många som det hebreiska alfabetet har konsonanter. Själva kompositionen visar hur Klagovisorna som text inte tillkommit plötsligt och spontant. Boken utgör ett omsorgsfullt komponerat konstverk.

De två första poemen ger röst åt smärtan, inget annat, bara klagande smärta. En smärta som i sina mest förtvivlade stunder blir till anklagelser riktade mot Gud. Senare hör vi hur rösterna i Klagovisorna kämpar för att finna något slags mening i förlusten. Men det dröjer, och måste dröja. I detta första skede görs inga försök att rationalisera. Allt för snabba försök att se en mening i förlusten riskerar bara att övergå i förnekelse. Därför måste varje ansats att förklara det som hänt avvisas.

De röster vi hör i Klagovisorna har bevittnat död, förnedring och våld i sina familjer och sin omgivning. Här kommer röster till tals som berättar om sina fasansfulla upplevelser under de arton månader när staden var belägrad, dess invånare isolerade och skafferierna tömda. Människor "gick under i staden då de sökte efter föda för att uppehålla livet".¹ I den fjärde sången kvider vittnet: "Dibarnets tunga klibbar vid gommen av törst. Barnen tigger om bröd, men ingen ger dem något."² Det är de överlevande vi lyssnar till. I Jerusalem för 26 sekler sedan, men det skulle lika gärna kunnat vara röster inifrån en belägrad syrisk stad just nu. Rösterna tillhör människor som tvingats leva under ytterst knappa förhållanden, i ständig osäkerhet och under ockupationsmaktens förtryck. Och när staden är intagen och krossad, all infrastruktur förstörd, hör vi rösterna från dem som bokstavligen sitter i askan efter en nedbränd stad där Babylons soldater härjar lika fritt som Boko Harams eller IS legosoldater i vår egen tid. "De våldtar kvinnorna i Sion och flickorna in Juda städer. De hänger förnäma män och visar ringaktning för de äldste."³ Poeten Jeremia hade tidigt sett allt detta komma och med kuslig precision profeterat om en dag när "Döden stiger in genom våra fönster".⁴

Men det mest outhärdliga av allt, till och med svårare än förlusten av familjemedlemmar, byggnader och samhällsstrukturer, är förlusten av mening, som för detta folk var så djupt förbundet med deras förhållande till Gud. Hela deras stora berättelse har nu havererat. Stadens fall upplevs som den definitiva bekräftelsen på att de är övergivna av den Gud som befriade dem ur slaveriet och förde dem till löftets land. Deras berättelse har handlat om en som Gud räddar, befriar och skyddar. Men hur kan då en katastrof som denna inträffa? Hur är det möjligt att den Gud som ingått förbund med dem inte bara överger dem, utan också vänder sig mot dem på detta sätt? Med Jerusalems stolta tempel och palats kollapsade också detta folks berättelse. Ur resterna av deras pinade liv, i en öde stad "där schakaler stryker omkring"⁵, ljuder Klagovisorna. Fem sånger diktade ur den djupaste förtvivlan, som förgäves tycks leta efter en strimma av hopp. Men bland alla de röster som här griper in i varandra, är det en som saknas: Guds röst hörs inte längre i Jerusalem. Och utan Gud, utan sin berättelse, har detta folk ingen framtid.

¹ Klas 1:19

² Klag 4:4.

³ Klag 5:11-12.

⁴ Jer 9:21.

⁵ Jer 5:18.

I många kristna traditioner har alltså läsningen av Klagovisorna kommit att bli en viktig del av liturgin under Stilla veckan inför påsk. För somliga utgör just denna läsning en av denna stora veckas höjdpunkter. Andra känner enbart obehag inför en så plågsam text. Är Klagovisorna depressiv läsning? Eller är den tröstande? Det beror på läsarens utgångspunkt. För den som gjort förnekelsen till överlevnadstaktik blir denna bibelbok en svår prövning eftersom den rör vid sår som man inte vill kännas vid. Men för den som redan har smärtan som utgångspunkt kan den bli en lisa för själen. Bibelns mest tröstlösa bok har för inte så få människor öppnat en väg till tröst.

För alla som överlevt inbördeskrig, ödelagda städer, folkmord, för människor på flykt och i djup misär, speglar denna poesi verkligheten med en oerhörd och kuslig exakthet. Men även den som lever i en välfärdszon, i ett samhälle med fred och materiellt överflöd, kan här få kontakt med sitt livs förluster: besvikelser, dolda depressioner, brutna relationer, förkrossande sjukdomsbesked, omstörtande dödsbud. Klagovisorna är ett eko av våra egna sorger, förluster och tvivel. Den sätter ord på vår desperata längtan efter att höra Guds röst, och, om så bara för ett ögonblick, få hans uppmärksamhet.

Klagovisorna skapar inte smärta, men dess sånger frilägger smärtan. Det är första steget på vägen mot helande. Det finns ingen väg vidare för den som inte ger röst åt sin smärta, och inte heller för den som inte vill lyssna till andras smärta. Studier av intervjuer med överlevande från Förintelsen har visat hur de intervjuande ofta hade påfallande svårt att lyssna färdigt till berättelsernas råa brutalitet, utan istället ville skynda vidare mot det "hoppfulla", vad som eventuellt kan ha kommit ut av sådant ofattbart lidande i form av mänsklig motståndskraft och mognad. Berättelser om outhärdlig smärta riskerar därmed att alltför lättvindigt göras om till skildringar av hur lidande och utsatthet kan hjälpa oss att mogna.

I kristna miljöer är det inte ovanligt att detta mönster upprepas i samband med grava svek av ledare. Det trauma som kan utlösas hos troende människor när personer som man haft den största tillit till sviker, kan få hela ens universum att rasa. När vi då inte ges tillåtelse att synliggöra vår sorg och förtvivlan, utan endast får höra att vi "måste gå vidare" och "måste du dra upp det där igen", riskerar vi att anträda förnekelsens väg. Som det heter i en återkommande refräng i filmen *Magnolia* från 1999, med skildringar av människor vars liv lidit skeppsbrott: "Du kanske är färdig med det förflutna, men det förflutna är inte färdigt med dig." Bortträngd och förnekad smärta i en familj, gemenskap eller församling kommer förr eller senare att implodera.

Styrkan med Klagovisorna är att den undviker att skynda förbi det outhärdliga. Likväl, och kanske just därför, låter den oss höra förunderliga röster av hopp. "Det är gott att hoppas i stillhet på Herren."⁶ Detta och andra liknande ord i Klagovisorna, som sätter ord på en överraskande förtröstan, citeras inte sällan utanför sitt sammanhang i predikningar eller textläsningar i gudstjänster. Men vi gör inte dessa vittnesbörd rättvisa, och kan inte förstå deras radikalitet, om vi inte läser dem i sin kontext. Vad som

⁶ Klag 3:26.

här kommer till uttryck är "hopp där inget hopp finns", för att anspela på en formulering i Romarbrevet.⁷ Alla som arbetat bland människor som är drabbade av svåra prövningar kan vittna om hur man gång på gång, och ofta till sin förvåning, mött ett häpnadsväckande hopp bland dem som varit allra svårast prövade. Men detta hopp uppstår inte genom att man försöker "glömma och gå vidare". Det stiger ur hopplöshetens smältdegel.

Klagovisorna verkar i förstone inte vara en bok om bön, snarare motsatsen. Den anklagar mer än lovsjunger, tvivlar mer än hoppas. Vi hör röster som nästan övergår i hädelse. Och likväl är detta i allra högsta grad en bönbok. Fylld av röster som stiger ur djupet och blir till bön för en sönderslagen värld. Som Jesu bön på Olivberget: "Min själ är bedrövad, ända till döds."⁸ Det är bön i en själens natt som tycks ha blivit permanent. De som talar kan uttrycka tvivel över om deras ord alls tränger igenom det dok under vilket Gud verkar ha dolt sig – "Du har dolt dig i vrede"⁹ – men de ber likväl. Inte ens Guds tystnad får bönen att tystna. Redan det är en akt av trotsig tro. Dessa människor vägrar att låta Gud komma undan. De struntar i att Gud inte verkar bry sig. De ber ändå.

All verklig bön förutsätter att vi säger precis som det är. Som det heter i ökenfädernas visdom: "Lär din mun att säga vad du har i ditt hjärta." Vi har hört det gång på gång i Jeremia bok, och det är just detta som gör Klagovisorna till en böneskola och Psaltaren till en outhärlig bönbok. Den övergivnes desperata rop till Gud är inte en icke-bön bara för att den bedjande är alltigenom sann mot sin verklighet. Bön "i ande och sanning" innebär att upplevelsen av att vara glömd och övergiven av Gud måste få präglade bönen – precis som den gjorde hos Jesus: "Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig."¹⁰

Klagovisorna hjälper oss att se hur vi kan uttrycka vår bön i tider av ångest och fruktan, en bön som famnar de stora illdåden i världen liksom de små tragedierna. Vi får här lära oss hur man kan stå inför Gud i bön utan några som helst anspråk: bruten, tårfylld, arg. På den vägen kan hjärtat bli bärare av den bön som förmår hela en sårad värld. Det förkrossade hjärtats bön. Och genom att vädja om Guds ingripande transformeras klagan till förbön.

Klagovisorna är viktiga även när vi inte tycker att vi känner igen oss i dess förtvivlade rop och beskrivningar av livet. Då kan denna bibelbok ut oss ut ur oss själva i vår bön. Den utmanar en individualism som alltid får oss att utgå från hur vi själva har det och känner det. Här får vi lyssna till andras smärta och sorg, och kan därmed börja göra den till vår egen. Det är bara så kyrkan blir "de heligas samfund", Kristi kropp bruten för världens liv. Den kristna kallelsen är att gråta med dem som gråter och glädja sig med dem som gläder sig. Om vi alla tillhör samma kropp kan vi inte leva oberörda av andras smärta, utan måste låta den bli en del av våra liv, inte minst av vår förbön.

⁷ Rom 4:18.

⁸ Mark 14:34.

⁹ Klag 3:43.

¹⁰ Matt 27:46.

Därför behöver Klagovisorna också ges en plats i kyrkans liturgiska liv. Alla som under Stilla veckan upplevt den offentliga recitationen av Klagovisorna i gudstjänster vet hur denna läsning engagerar och berör. Den synliggör inte bara Kristi lidandes väg utan också nöden i den värld för vilken Gud har utgivit sin Son. Utan denna bibelbok kommer vår repertoar av böner att sakna något väsentligt, både i våra personliga kriser och i våra möjligheter att anknyta till smärtan omkring oss. Kyrkans gudstjänst måste i all sin skönhet ha ett stort rum som sätter oss i förbindelse med världen. Förbönen är ett självklart sådant rum. Litanior av olika slag, i synnerhet under fastetiderna, skapar sådana rum. Offertoriet – frambärandet av bröd och vin när eukaristin firas varje söndag – behöver gestaltas och omges av böner på ett sådant sätt att vi förstår att varje mässa är ett drama som handlar om oändligt mycket mer än vår egen uppbyggelse: här bär vi fram hela den sargade världen till Gud för att allt ska förenas med Kristi offer som ger världen liv.

Bön som klagan och klagan som bön får stor plats i Bibeln. Ungefär en tredjedel av Psaltarens böner har denna form. Den som lever med tidegården, där Psaltaren är ocensurerad, kan inte undgå att påverkas i sin tro och sitt böneliv. I Klagovisorna tar denna böneform ut svängarna hämningslöst.

Vad för slags bön är klagan? Det är bön i form av förtvivlade utbrott, bön som ger ord åt outhärdlig smärta. Bön som jämrar sig, skriker och protesterar. Bön som riktar sin vrede och förtvivlan mot Gud. Men trots att det är en bön som högljutt ifrågasätter Gud, är det inte en bön i avsaknad av tro. Klagan är en bön som ingjuter motstånd mot orättvisor, hejdar förnekelsen, avvisar passiviteten och framhärdar i att rättvisa måste födas. Som gemensam gudstjänst blir den klagande bönen en politisk akt. Det är en bön som både påtalar orättvisor och bjuder motstånd mot dem. Om Gud alltid till varje pris ska lovsjungas, riskerar bönen att bli en lögn, en undanmanöver, en garanti för status quo. Om vi inte tillåts ifrågasätta och utmana Gud, den som sitter på tronen, kommer vi inte heller att våga ifrågasätta andra auktoriteter. En tystnadens kultur tar över. Klagovisorna ger oss ett språk för att tala ut mot dem som har makten. Den antar formen av profetisk bön.

Det märkliga är att denna klagande och protesterande bön också håller fast vid tron på Gud mitt i kaos, tvivel och förvirring. ”Men Herrens nåd tar inte slut, hans barmhärtighet upphör aldrig. Varje morgon är den ny – stor är din trofasthet.”¹¹ I all sin sårbarhet och uppriktighet klamrar sig den klagande fast vid Gud. Därför kan den klagande bönen frigöra nytt liv.

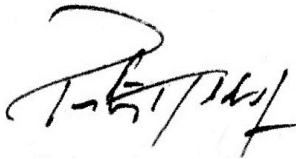
¹¹ Klag 3:22-23.

Under de veckor som nu är kvar fram till Stora veckan anländer bland annat en ny utgåva av vår tidskrift, *Pilgrim*. De nummer som kommer i mitten av mars varje år brukar i regel vara präglade av fastetiden, och i år gäller det på ett alldeles särskilt sätt. Här finns en hel del läsning som kan fungera som följeslagare under påskfastans avslutande etapp. Var alltså uppmärksamma!

Firandet av påsken har nu i många år varit årets självklara höjdpunkt i Bjärka-Säby, det är många som kommer för att bo och leva med oss under dessa dagar, men alla gudstjänster är givetvis öppna även för den som endast har möjlighet att vara med vid något enstaka tillfälle. Gudstjänsttiderna finns som vanligt i vårt kalendarium. Till årets påskfirande har vi tryckt en ny och något reviderad utgåva av påskens gudstjänster. Denna inleds med den helandegudstjänst som firas onsdag kväll – hämtad från koptisk tradition – även kallad *De sjukas smörjelse*. Med sin trosstärkande liturgi låter den oss gå in i De tre heliga påskdagarna med största möjliga förväntan.

Därmed vill jag önska alla en rik och förväntansfylld tid fram till den stora och heliga påsken. Låt oss tillsammans be att påskens ljus skingrar mörkret i vår sargade värld.

Er tillgivne,

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'P. H. H.' or similar, written in a cursive style.